

KARLA GUSAR – DARIO VUJEVIĆ

*Odjel za arheologiju
Sveučilište u Zadru
Obala P. Krešimira IV, 2
HR – 23.000 ZADAR
kgusar@unizd.hr
dario.vujevic@unizd.hr*

ISTRAŽIVANJA TUMULA MATAKOVA GLAVICA U PODVRŠJU

**UDK 902.2:726.82 (36:497.5)
Izvorni znanstveni rad**

U radu se donose rezultati istraživanja grobnog humka Matakova glavica u selu Podvršje kod Zadra 2008. godine. Humak je tijekom vremena prilično devastiran, no na osnovi analize materijalnih ostataka, može se zaključiti da je korišten tijekom prapovijesti, kasne antike i ranog srednjeg vijeka. Dug kontinuitet ukapanja na Matakovoj glavici čini ovaj humak jedinstvenim na širem zadarskom području.

*Ključne riječi: kasna antika, Matakova glavica, prapovijest, rani srednji vijek, tumul
Key words: Late Roman Period, Matakova glavica, Prehistory, Early Middle Ages, grave-mound*

U sklopu terenske nastave Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, tijekom lipnja 2008. godine istražen je tumul Matakova glavica u selu Podvršje, nedaleko Zadra (Sl. 1).¹ Tumul se nalazi s desne strane ceste Zadar-Pag, stotinjak metara istočno od tumula Jokina glavica, u blizini starokršćanskih dvojnih crkava na lokalitetu Glavčine.

Dimenzijama je nešto manji od obližnjih tumula Jokina i Duševića glavica. Promjer mu iznosi 12 m, a visina vrha u odnosu na okolnu površinu 1,8 m. Pripada grupi tumula sa zemljanim plaštom. Nasip tumula je u prošlosti bio djelomično devastiran raznim radovima, tako da je gornja površina zaravnjena, a rubovi sa svih strana zasječeni, čime se smanjila njegova prvotna veličina. S obzirom na podatke lokalnog stanovništva o radovima oko i na tumulu pri čemu su pronađene ljudske kosti, bilo je jasno da je najmlađi sloj ukopa u određenoj mjeri uništen, ali je visina sačuvanog dijela naslućivala intaktnost dubljih, prapovijesnih slojeva, što će se kasnije ipak pokazati netočnim.

¹ Istraživanja je vodio B. Marijanović, a članove stručne ekipe činili su autori ovih redaka te studenti arheologije III. i IV. godine sa Sveučilišta u Zadru.

Sl. 1 – Matakova glavica za vrijeme istraživanja.

Fig. 1 – Matakova glavica in course of excavations.

Nakon skidanja početnog sloja s travom i humusom, u sloju tamne zemlje počele su se javljati nakupine većeg kamenja. Pronađeno ih je ukupno četiri, po jedna u kvadrantima III i IV, a dvije u kvadrantu II (T. I). Najvjerojatnije je riječ o ostacima arhitekture grobova. U kvadrantu III pronađen je ostatak arhitekture groba od dvije okomito postavljene ploče i zaglavlja od sitnog kamena (grob 1). Veći dio groba je uništen, ali može se pretpostaviti da se rasprostirao otprilike u pravcu istok-zapad. Unutar sačuvanog dijela nisu pronađeni nikakvi ostaci pokojnika.

Kako su svi ukopi devastirani, a priloga pronađenih u njima nema, nemamo čvrst oslonac za njihovo datiranje, iako oblikovanje grobne arhitekture i nalazi u njihovoj blizini ukazuju na srednjovjekovno razdoblje. Naime, u sloju uokolo grobova pronađena je srednjovjekovna keramika, uključujući dvije cijele posude te brončana pređica.

Sl. 2 – Srednjovjekovna posuda u kvadrantu II.

Fig. 2 – Mediaeval vessel in sq. II.

Sl. 3 – Vatrište u kvadrantu IV.

Fig. 3 – Herd in sq. IV.

Kada govorimo o sloju sa srednjovjekovnim ukopima treba spomenuti i pronalazak vatrišta u kvadrantu IV (Sl. 3). Vatrište je u tragovima otkriveno već u površinskom sloju, ali sloj nije bio kompaktan. Kasnije se pokazalo da je na tom mjestu, samo 10-ak cm dublje, na prelasku u sljedeći sloj pronađen kompaktan sloj spaljene zemlje s malom količinom gareži i pepela, na području promjera 50 cm. U njemu nije bilo nikakvih nalaza koji bi ukazivali na vremensku odrednicu, no iz stratigrafske pozicije i visinske razlike od 20-ak cm u odnosu na kasnoantičke grobove jasno je da pripada sloju sa srednjovjekovnim ukopima.

Grobovi rađeni tehnikom suhozida od uslojenog neobrađenog kamena ili kamenih ploča karakteristični su za ranosrednjovjekovna groblja u Dalmaciji (JELOVINA 1976:70–73; BELOŠEVIĆ 1980: 72–74). Međutim, na rani horizont hrvatsko-dalmatinske materijalne kulture 8. i prve polovine 9. st., upućuju nas grobni običaji poput pojave vatrišta i postavljanja keramičkih posuda unutar, odnosno između grobova. Pojava sloja paljevine zabilježena je na nekoliko groblja poganskog horizonta u Dalmaciji. Jedno vatrište, postavljeno između grobova koje je povezano s poganskim ritusom ukapanja, zabilježeno je na nekropoli Stankovci – Klarića kuće (BELOŠEVIĆ 1980: 55, sl. 3). Ovakva vatrišta na slavenskim nekropolama vjerojatno su se koristila prilikom obavljanja posmrtnih gozbi (KOROŠEC 1950: 223; 1954: 103). Nešto češću pojavu na starohrvatskim grobljima predstavlja paljenje vatre nad grobovima kojima se pokojnici oslobađaju zlih duhova, zabilježeni na nekropolama Nin – Materiza i Biljane Donje – Trluge te na položaju Kašić – Vlačine (BELOŠEVIĆ 1980: 61, 79; 2007: 31).² No kako ispod vatrišta na Matakovoj glavici nisu otkriveni nikakvi tragovi groba, jedinu paralelu za ovaj grobni običaj predstavlja spomenuto vatrište iz Stan-kovaca.

Zanimljive nalaze srednjovjekovnog razdoblja predstavljaju dvije keramičke posude (T. II, 1–2). Prva posuda koja je pronađena ispod većeg kamena u kvadrantu II, manjih je dimenzija (vis. 10, pr. otv. 7,3, pr. dna 5,8 cm) i nije ukrašena (T. II, 1–2). Crvenkastosive je boje, što je posljedica neujednačenog pečenja. Faktura joj je dosta zrnata zbog veće količine primjesa kalcita pomiješanih s glinom. Posuda je jajoliko-trbušastog oblika s kratkim vratom koji završava obodom koji se pri vrhu stanjuje i lagano izvija prema van. Druga posuda, pronađena unutar sjevernog kontrolnog profila, nešto je veća od prethodne (vis. 14, pr. otv. 11, pr. dna 7,4 cm) (T. II, 3–4). Ima naglašen trbuh koji je najširi u njenoj gornjoj trećini. Vrat joj je ljevkast i završava s razvraćenim, ravno odsječnim obodom. Dobro je pečena i tamnosive je boje. Na vratu posude javlja se dekoracija koja se sastoji od vodoravno urezanih brazda. Njih zapravo tvori jedna šira, duboko utisnuta linija koja spiralno kruži oko vrata posude. Slično ukrašene posude datirane u 8. i prvu polovinu 9. st. pronađene su na nekropolama Ždrijac u Ninu (BELOŠEVIĆ 2007: T. CXXII/121, CXXX/148, CXXXIII/160, 165, 167, CXXXV/175, CXXXVI/182, CXXXVIII/187, CXLIII/216, CLII/323) i Glavčurak u Kašiću (BELOŠEVIĆ 1968: 244, T. XV/1) te u nasebinskom kompleksu uz crkvu Sv. Križa u Ninu (BELOŠEVIĆ 2000: 116–117, T. III/9, 10).

Obje posude s Matakove glavice izrađene su od gline pomiješane sa zncima kalcita i pijeska, na sporotirajućem ručnom lončarskom kolu. Vanjština im je prilično zaglađena, dok su u unutrašnjosti vidljivi tragovi obrade rukom. Ove posude pripadaju grupi tipičnih slavenskih posuda, koje se u Dalmaciji javljaju u grobovima poganskog horizonta tijekom 8. i prve polovine 9. stoljeća (BELOŠEVIĆ 1980: 109–115). Međutim, s obzirom na lošu sačuvanost grobova, ne može se sa sigurnošću utvrditi jesu li se one izvorno nalazile unutar grobova ili izvan njih. Osim postavljanja

2 Većina ostalih paljevina pronađena na ranosrednjovjekovnim dalmatinskim grobljima vezuje se uglavnom uz ritus ukapanja spaljenih pokojnika. Međutim, kako velik broj njih potječe iz slučajno otkrivenih i nesustavno istra-

ženih grobova, ritus incineracije sigurno je dokazan na malom broju ranosrednjovjekovnih nekropola. Usp. BELOŠEVIĆ 2007: 18–19.

keramičkih posuda u grobove, što je česta pojava u dalmatinskim nekropolama,³ također je utvrđeno da su se one stavljale i između njih. Ova pojava prvi put je zabilježena u nekropoli uz humak Materiza u Ninu (BELOŠEVIĆ 1973: 238), a isti običaj registriran je i prilikom novijih istraživanja ranosrednjovjekovnih grobalja na obližnjim humcima Jokina i Duševića glavica u selu Krneza (GUSAR 2009).

Navedenom sloju pripada i već spomenuti nalaz brončane predice koji vjerojatno potječe iz jednog od uništenih srednjovjekovnih grobova (T. II, 5). Alka ima ovalan oblik čija je prednja strana zadebljana, a na stražnjem dijelu joj je fragmentarno očuvan stanjeni dio. Igla predice nije se sačuvala. Završeci zadebljanog dijela alke su zakošeni. Predica pripada grupi materijala koje je teško uže vremenski odrediti. Ovakav tip javlja se još među nalazima s nekropole iz vremena seobe naroda koji se pripisuju kasnoantičkom autohtonom stanovništvu i datiraju u 6. st. (BELOŠEVIĆ 1968; VINSKI 1991; SIMONI 1991). Međutim, identično oblikovanu predicu sa zakošenim krajevima zadebljanja alke nalazimo kod pojase brončane kopče iz groba 322 s nekropole Nin – Ždrijac u kojem je pokopana obitelj dostojanstvenika, a koji se datira u početak 9. stoljeća (BELOŠEVIĆ 2007: 222, 458, T. C/10). Na zakošene dijelove alke postavljen je okov kopče koji se pomicao oko stanjenog dijela, stoga ne treba isključiti mogućnost da je i naša predica nekoć činila dio slične kopče.

Unutar ovog sloja pronađen je i jedan kameni brus. Ovakvi nalazi u grobovima ranog horizonta 8. i prve polovine 9. st. na području sjeverne Dalmacije registrirani su na svega nekoliko lokaliteta, a spadaju i u rijetke nalaze na slavenskim nekropolama Srednje Europe (BELOŠEVIĆ 1980: 119; 2007: 291, 457; JURIC 2007: 222).

Navedeni srednjovjekovni nalazi s Matakove glavice pripadaju poganskom horizontu materijalne kulture 8. i prve polovine 9. st., tijekom kojeg se javljaju različiti običaji vezani uz kult pokapanja, čiji je dio prisutan i na ovom lokalitetu.

Ispod ovog srednjovjekovnog sloja javlja se nešto svjetliji sloj s novim ukopima, koji se svojom konstrukcijom i stratigrafskim položajem razlikuju od srednjovjekovnih grobova. Pronađena su četiri ukopa koja se mogu datirati u vrijeme kasne antike. U sloju postoje i ostaci dviju ovalnih jama bez ostataka arhitekture i pokojnika (T. III, 1). Tek se u zapuni pronašlo nekoliko manjih fragmenata tegula. Kasnije će se pokazati da je na cijelom tumulu, samo u jednom grobu pronađen dio kostura, a nedostatak kostiju u ostalim možemo povezati s visokom kiselošću tla, pa je moguće da su i ove dvije jame ostaci kasnoantičkih ukopa.

Od četiri ukopa kod kojih se sačuvao dio arhitekture, prvi se nalazio u kvadrantu III ispod spomenutog srednjovjekovnog groba 1, koji ga je preslojio i iskoristio jedan dio grobne arhitekture. Arhitektura groba (grob 2) je izrađena od tankih, okomito postavljenih, kamenih ploča (T. IV, 1; T. VII, 2). Dno groba je popločano sličnim kamenjem. Orijehtacija groba je približno istok-zapad. Nisu sačuvane poklopnice, ali treba napomenuti da je u blizini groba pronađeno dosta fragmenata tegula. S obzirom na preslojavanje i devastaciju groba u srednjem vijeku te blizinu fragmenata tegula, može se pretpostaviti da je riječ o ostacima kasnoantičkog ukopa pod tegulama.

Drugi grob (grob 4) nalazi se u kvadrantu I gdje je otkrivena ovalna jama koja uz jedan rub ima sačuvana četiri kamena koja pripadaju grobnoj arhitekturi (T. IV, 2; T. VII, 3). Unutar groba nema sačuvanih ostataka skeleta, ali je pronađen željezni nož ispod kojega se nalazila željezna alka (T. III, 2). Nalazi ne dopuštaju preciznije datiranje, ali činjenica da je jama ukopana u originalni, prapovijesni sloj tumula te da je arhitektura u istom sloju kao i drugi kasnoantički grobovi, podržava pretpostavku da je i ovdje riječ o ukopu iz vremena kasne antike.

3 Usp. BELOŠEVIĆ 1980: 78–79; 2007: 30.

Preostala dva groba (grobovi 3 i 5) nalaze se u kvadrantu IV (Sl. 4–5; T. IV, 3–4). Grob 3 je zidan od sitnijeg kamenja i tegula u dva do tri reda, uz korištenje žbuke (Sl. 4). Na vrh su postavljene veće kamene ploče poklopnice, a svi spojevi su zažbukani. *In situ* su pronađene ploče na užim stranicama groba, dok su one središnje upale u sam grob. Grob je orijentiran u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a vanjske mu dimenzije iznose 230x80 cm. Od ostataka pokojnika pronađen je samo dio lubanje. Naime, unutrašnjost groba je bila ispunjena zemljom samo na onim dijelovima gdje su postavile poklopnice, a sačuvani dio lubanje se nalazio iznad zemlje. Zbog velike kiselosti zemlje sve što je bilo u njoj je propalo, a sačuvano je samo ono što je ostalo izvan.

Sl. 4 – Kasnoantička zidana grobnica (grob 3).

Fig. 4 – Late Roman tomb construction (grave No. 3).

Sjeveroistočno od groba 3 nalazio se grob 5 (Sl. 5; T. IV, 3–4). S obzirom na to da se nalazi izravno uz grob 3 i da se širi prema unutrašnjosti tumula na istoj razini, vjerojatno je podignut u isto vrijeme kao i grob 3 od kojeg je upola manji (125x45 cm). Od arhitekture je imao samo dvije veće ploče poklopnice i nekoliko manjih kamenja uz zapadnu bočnu stranu. Jama je relativno plitka. Niti ovdje nisu pronađeni ostaci kostiju, no vjerojatno je bila riječ o ukopu djeteta. U zapuni je pronađen fragment nepoznatog željeznog predmeta i nekoliko fragmenata tegula.

Osim grobova, kasnoantičkom sloju tumula pripada komemorativni bakreni rimski novac Konstantina Velikog pronađen u kvadrantu IV (T. IV, 5). Na aversu je prikaz poprsja toga rimskog cara u posmrtnom velu i natpis DV CONSTANTI-NVS PT AVGG, a na reversu prikaz Konstantina Velikog u kvadrigi, gdje ga božja ruka prima k sebi, a u odsječku je natpis SMNE. Riječ je o posthumnom novcu, nominale AE $\frac{3}{4}$ koji je kovan u Nikomediji u čast Konstantina Velikog, prvih godina vladavine njegovih sinova između 337. i 340. godine (KENT 1981: 471, br. 4).⁴

Ovom sloju treba pridružiti i ulomak keramičkog lonca pronađenog također u kvadrantu IV (T. III, 3). Loncu je sačuvan gornji dio profiliranog oboda izvijenog prema van i dio trbušaste stijen-

4 Zahvaljujemo M. Ilkiću na određivanju novca.

Sl. 5 – Kasnoantički grobovi 3 i 5.

Fig. 5 – Late Roman graves Nos. 3 and 5.

ke. Ima kratki vrat koji naglo prelazi u razvraćen obod. Ulomak je rađen od gline pomiješane sa zrnima kalcita, sivosmeđe je boje, a izrađen je na brzorotirajućem lončarskom kolu. S vanjske strane ispod oboda nalazi se dekorativni motiv horizontalnih, nepravilno izvedenih linija, dok se u unutrašnjosti nalaze nizovi vodoravnih, paralelnih linija. Ovako oblikovani i ukrašeni lonci karakteristični su kasnoantički proizvodi romanskog stanovništva Dalmacije. Velika količina keramike navedenih karakteristika javlja se na prostoru Istre, Slovenije, Furlanije i Austrije, koja je prema mjestu rasprostiranja nazvana *jugoistočno alpska kućna keramika*, a pojavljuje se od 4. do 7. stoljeća.⁵ Slični tipovi lonaca ukrašenih vodoravnim linijama i valovnicama pojavljuju se i kasnije, među slavenskim posudama. No kasnoantičke primjerce razlikuje tehnika izrade na brzorotirajućem lončarskom kolu te nizovi paralelnih linija u unutrašnjosti, koji se ne pojavljuju kod nalaza slavenskih karakteristika. Veća količina grube kasnoantičke kućne, odnosno kuhinjske keramike, također je pronađena i na obližnjem starokršćanskom kompleksu Glavčine u Podvršju.

Prapovijesni sloj se izdvaja žutom bojom zemlje i pojavom kružne kamene konstrukcije u središtu tumula (Sl. 6; T. V, 1). Kako se cijeli kameni prsten nalazi u kvadrantu III, očito je da je današnji izgled humka zapravo posljedica kasnoantičkih i srednjovjekovnih ukopa te kasnijih devastacija, čime je središte humka pomaknuto nekoliko metara prema sjeverozapadu (T. VII, 1). To potvrđuje i sloj pjeskovite zemlje, koja zapravo predstavlja originalni, prapovijesni nasip humka, koji se najviše rasprostire u kvadrantima II i III. Kasniji kasnoantički grobovi nisu se duboko ukopavali, nego su podizani na samom rubu humka. Oni su djelomično ukopani u prapovijesni sloj, a nakon njihove gradnje taj je dio dodatno zasut zemljom, čime se taj dio humka širio, dok se jugoistočni s vremenom smanjivao, vjerojatno zbog poljoprivrednih radova.

Kamena konstrukcija je promjera 4 m. Oblikovana je od amorfnog kamena postavljenog u tri ili četiri reda, ovisno o veličina kamena (Sl. 6). Jedino je na južnom dijelu sačuvan samo jedan red, ali to je posljedica kasnijih devastacija.

⁵ BIERBRAUER 1990; RODRIGEZ 1992; CIGLE-NEČKI 2000; BEKIĆ 2007; 2007a.

Sl. 6 – Prapovijesna kružna kamena konstrukcija.

Fig. 6 – Prehistoric circular stone construction.

Na zapadnom dijelu nije sačuvan, a i sama unutrašnjost konstrukcije na sjeverozapadnoj strani pokazuje tragove uništenja. Sve do zdravice nalazi se sloj s fragmentima tegula, što ukazuje da su kasniji ukopi uništili veći dio prapovijesnog sloja, probili kamenu konstrukciju, uništili dio unutrašnjosti i pri tom jedan dio kamenja gurnuli prema unutra. Jedino je na južnom i jugoistočnom dijelu unutrašnji dio sačuvan, pa na osnovi njega možemo govoriti o konstrukciji prstena. Nakon podizanja samog obzida, u unutrašnjost konstrukcije je postavljena podloga od krupnog, amorfno kamenja, a na vrh je postavljeno sitnije kamenje i šljunak.

Kako je ova podloga dijelom devastirana, a ostataka groba nema, na njegovo postojanje mogao bi ukazivati nalaz prapovijesne posude. Ona je pronađena na neuništenom dijelu nasipa (Sl. 7, T. V, 1), na kojeg su vjerojatno bili položeni i ostaci pokojnika.

Posuda je sačuvana u dovoljnoj mjeri da se napravi rekonstrukcija (T. VI, Sl. 8), a položaj sačuvanih fragmenata govori da je ona bila cijela položena na nasip, dakle nije posljedica ritualnog razbijanja. Riječ je o posudi s obodom izvučenim prema van, konkavnim vratom koji na prijelazu prema ramenu ima malo zaravnjenje. Recipijent je blago bikoničan, a na njemu se nalaze dvije vodoravno položene ručke okruglog presjeka. U fakturi se primjećuje dosta primjesa kalcita, no stijenke su joj ipak zaglađene. Oblik posude nije moguće vezati uz usko vremensko razdoblje, jer se javlja od kasnog brončanog doba do kraja željeznog doba Liburnije. Također nisu vezane uz određeni pogrebni rito, jer se slične posude javljaju kao prilog ili ritualno razbijane oko grobova, ali i kao urne (BATOVIĆ 1970; 1983; KUKOČ 2004).⁶

⁶ Posude sličnog oblika, ali nešto drugačije fature pronađene su i prilikom istraživanja tumula na Ljubačkoj kosi.

Sl. 7 – Ostaci prapovijesne posude.

Fig. 7 – Remains of a prehistoric vessel.

Sl. 8 – Idealna rekonstrukcija prapovijesne posude.

Fig. 8 – Ideal reconstruction of a prehistoric vessel.

Pojavljivanje ove posude na vrhu nasipa unutar prstena može se, dakle, protumačiti na dva načina: da je posuda bila prilog u grobu ili da je služila kao urna. Kako zbog već spomenute velike kiselosti tla nemamo ostataka kostiju, teško je govoriti o ritusu pokapanja. Na području sjeverne Dalmacije poznato je dosta tumula, ali ih je samo mali broj iskopavan. Karakteristika svih je mali broj grobnih priloga, a pogotovo posuda, čiji se ostaci uglavnom vežu uz ritualno razbijanje. Tek iz zemljanog humka Zemunjača u Smilčiću, kojeg Š. Batović datira u kasno brončano doba, imamo slučaj da je u njegovom središtu pronađen grob od kamenih ploča i ostaci kostura u zgrčenom položaju, s posudom pokraj njega (BATOVIĆ 1990: 96). S druge strane, poznati su nam tumuli iz starijeg željeznog doba kod kojih su ostaci pokojnika postavljeni u urnu, a jedan takav, Jokina glavica, nalazi se nedaleko od Matakove glavice. U tom tumulu su pronađene četiri keramičke urne sa spaljenim ostacima pokojnika i priložima.⁷ Urne su slične oblikom, ali ne i fakturom sa spomenutom posudom na Matakovoj glavici. S obzirom na sve navedeno, za sada nismo u mogućnosti utvrditi više o pogrebnom ritusu na tumulu Matakova glavica, tako da obje solucije ostaju otvorene.

Osim ritusa pokapanja teško je na osnovi pronađenog govoriti i o vremenu gradnje tumula. U slojevima je pronađeno 200-ak, većinom sitnih komada prapovijesne keramike, koja svojim karakteristikama ne može sa sigurnošću odrediti kronologiju ukopa. Od prepoznatljivih dijelova posuda treba spomenuti jedan obod posude debelih stijenki s dosta primjesa, ukrašen kosim urezima (T. V, 5), fragmente veće posude s horizontalno izvučenim obodom (T. VI, 3) i fragmente ukrašene tankom plastičnom trakom (T. VI, 4). Fragmenti se grupiraju na nekoliko područja, pa su tako nakupine grube keramike pronađene uz zapadni profil u kvadrantu IV i na rubu kvadranta I (T. VI, 2). Za ovu posljednju može se reći da je riječ o dijelovima iste posude, sličnog profila kao i kod posude s površine kamenog prstena. Posuda iz kvadranta I je nešto grublja i debljih stijenki, ali po sačuvanim fragmentima možemo reći da je imala obod izvučen prema van, kratki vrat, oštri prijelaz prema blago bikoničnom recipijentu na kojem se nalaze ručke okruglog presjeka. Jedina razlika je što je ova posuda imala barem jedan bradavičasti ukras na recipijentu. Periferna pozicija, udaljenost od kamene kružne konstrukcije i velika fragmentiranost posude, kao i fragmenata iz kvadranta IV, mogla bi se objasniti ritualnim razbijanjem, ali teško je govoriti o tome s obzirom na naknadna ukopavanja koja su poremetila izvorni nasip tumula i vjerojatno pri tom dodatno uništile posude.

⁷ Obrada nalaza s Jokine glavice je još u tijeku, a navedeni podaci poznati su autorima s istraživanja.

Metalni predmeti nisu pronađeni u netaknutom dijelu sloja, nego u sloju s kasnoantičkim ukopima. Pronađen je dio spiralnog diska, oblik koji se često javlja u brončanom i željeznom dobu sjeverne Dalmacije (T. V, 2). S obzirom na to da je na tumulu pronađen i dio spiralne brončane žice, istog promjera kao i spiralni ukras, nije isključeno da su oni dio istog predmeta: manjeg spiralno-naočastog privjeska s dva spiralna diska povezana spiralnom cjevčicom. Slični predmeti su prisutni u kasnom brončanom dobu Liburnije (BATOVIĆ 1983: 312). Uz ove, pronađen je još jedan fragment savijenog brončanog lima C presjeka (T. V, 3). No s obzirom na to da je on pronađen u površinskom sloju i dosta fragmentiran, teško je govoriti o njegovoj namjeni, pa čak i o vremenu kojem pripada. Moguće da je riječ o fragmentu uske narukvice kakve se javljaju na liburnskom području već od brončanog doba (BATOVIĆ 1983).

Humak Matakova glavica se sa svojim karakteristikama pokazao kao jedinstven na području sjeverne Dalmacije i to u pogledu konstrukcije, tako da je šteta što je prapovijesni dio humka devastiran još u vrijeme kasne antike. Pokapanje pod tumulima karakteristika je ovog prostora još od ranog brončanog doba, a takav običaj traje sve do 5 st. pr. Kr. Poznati su na humci kod Nina, Zatona, Vrsi i Ljupča (BATOVIĆ 1973; 1983a; 1984), koji pokazuju sličnosti u konstrukciji, podizanju kamenih obzida i ritualnom razbijanju posuđa, ali i ukazuju na raznolikost u ritusu pokapanja i prilozima neovisno o vremenskom razdoblju. Pokop na Matakovoj glavici se nešto razlikuje u konstruktivnim elementima, ali dio toga može se objasniti lokalnom prilagodbom prostoru i dostupnom materijalu. Kameni obzid je poznat s nekoliko tumula na širem zadarskom području (BATOVIĆ 1983; 1984: 17), ali kod svih kameni obzid stoji na rubu tumula, a ne u sredini i ne služi kao platforma za grob. Nažalost, devastacije su uništile i svaku mogućnost datiranja tumula, jer se na osnovi pronađenih fragmenata ne može govoriti o točnom vremenu njegove gradnje. Ipak, s obzirom na sačuvane ostatke i usporedbu s nalazima s okolnog područja, možemo samo pretpostaviti da je humak podignut u razdoblju kasnog brončanog ili ranog željeznog doba.

Posebnu zanimljivost predstavlja i dug kontinuitet ukapanja koji se nastavlja tijekom kasne antike i ranog srednjeg vijeka. Prapovijesni humci korišteni za ukope tijekom ranog srednjeg vijeka dosta su česti na području Dalmacije, a osobito na širem području Nina (BELOŠEVIĆ 1980: 59–60, sl. 4). Nedaleko Nina nalazi se i humak Škornica u selu Privlaci, na kojem su otkriveni prapovijesni i kasnoantički grobovi (MARIJANOVIĆ 2007). Međutim, Matakova glavica s ukapanjem tijekom prapovijesnog, kasnoantičkog i srednjovjekovnog razdoblja, predstavlja jedinstven slučaj na širem zadarskom području. Kasnoantičko groblje na ovom humku zasigurno je u upotrebi tijekom 4. st., što nam potvrđuje nalaz komemorativnog novca Konstantina Velikog, a njegov prestanak vjerojatno treba smjestiti prije izgradnje sakralnog kompleksa na Glavčinama u Podvršju krajem 5. st.⁸ Također treba spomenuti i ranosrednjovjekovne ukope koje, na osnovi prisutnih grobnih običaja, treba smjestiti u vrijeme 8. i prve polovine 9. st.

LITERATURA:

BATOVIĆ, Š.

- 1973. Kosa kod Mula, Vrsi – prehistorijsko groblje [Kosa near Mul, Vrsi – Prehistoric Cemetery]. *AP*, 15/1973: 27–31.
- 1983. Kasno brončano doba na istočnom jadranskom primorju [Late Bronze Age on Eastern Mediteranean]. *PJZ*, 4, 1983: 271–373.

⁸ Uz dvojne ranokršćanske crkve na Glavčinama u Podvršju otkriveno je i groblje. Usp. UGLEŠIĆ, 2004.

- 1983a. Zaštitna arheološka istraživanja u Zatonu kod Nina u godini 1982. [Rescue Archaeology at Zaton near Nin in 1982], *ObHAD*, 15/1983, 2: 31–32
- 1984. Zaštitno istraživanje grobnih humaka kod Nina. [Rescue Archaeology of Burial Mounds near Nin]. *ObHAD*, 16/1984, 1: 15–17.
- 1990. Benkovački kraj u prapovijesti, Summary: Benkovac Area in the Prehistory. *RadFilZd*, 29 (16)/1989–1990: 5–142.
- BIERBRAUER, V. 1990 – La ceramica grezza di Invillino – Ibligo, Friuli e i suoi paralleli nell'arco alpino centrale e orientale (secc. IV–VII d. C.). *ArchMed*, 17/1990: 57–84.
- BEKIĆ, L. 2007 – Guran – Na križu, Keramički nalazi, u: L. BEKIĆ (ur.). *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula – Karlovac / Rescue archaeology on magistral gas pipeline Pula – Karlovac*, Zagreb, 2007:33–38.
- BEKIĆ, L. 2007a – Krvavići – Boškina, Keramički nalazi – kasna antika. U: L. BEKIĆ (ur.). *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula – Karlovac / Rescue archaeology on magistral gas pipeline Pula – Karlovac*. Zagreb, 2007: 138–141.
- BELOŠEVIĆ, J.
- 1968. Ranosrednjovjekovna nekropola u selu Kašiću kod Zadra, Zusammenfassung: Frühmittelalterliche Gräberfeld im Dorfe Kašić – Nord Dalmatien. *Diadora*, 4/1968: 221–246.
- 1973. Starohrvatska nekropola uz humak »Materiza« od Nina, Zusammenfassung: Die altkroatische Nekropole am Fusse des Hügels »Materiza« bei Nin. *Diadora*, 6/1973: 221–244.
- 1980. *Materijalna kultura Hrvata od 7.–9. st.* Zusammenfassung: *Die materielle Kultur der Kroaten vom 7. bis zum 9. Jh.* Zagreb, 1980.
- 2007. *Starohrvatsko groblje na Ždrijacu u Ninu*. Summary: The Early Croatian Cemetery at Ždrijac in Nin. Zadar, 2007.
- CIGLENEČKI, S. 2000 – *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnj srednjeveška naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung*, Ljubljana, 2000.
- GUSAR, K. 2009 – Contribution to the Early Slavs in Croatia – New data from Krneza. U: *Frühe slawische Siedlung in Mitteleuropa (6.–9. Jahrhundert) im Lichte naturwissenschaftlicher Datierung* (u tisku).
- JELOVINA, D. 1976 – *Starohrvatske nekropole*. Zusammenfassung: *Altkroatische Gräberfelder*. Split, 1976.
- JURIĆ, R. 2007 – Ranosrednjovjekovno groblje u Velimu kod Benkovca. Summary: Early Medieval Cemetery at Velim near Benkovac. *Diadora*, 22/2007: 217–233.
- KENT, J. P. C. 1981 – *Roman Imperial Coinage VIII*, London.
- KOROŠEC, J. 1950 – *Staroslovansko grobišće na Ptujskem gradu – The Old Slav Burial Place on the Castle-Hill of Ptuj*. Ljubljana, 1950.
- KOROŠEC, J. 1954 – *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka* [Introduction to Material Culture of the Early Medieval Slavs]. Ljubljana, 1954.
- MARIJANOVIĆ, B., 2007 – Lokalitet: Škornica [Archaeological site: Škornica]. *HAG*, 3/2006: 342–345.
- RODRIGUEZ, H. 1992 – Bemerkungen zur relativchronologischen Gliederung der südostalpinen spätrömisch-spätantiken Gebrauchskeramik. U: G.P. BROGIOLO – L. CASTELLETI (ur.). *Il*

territorio tra Tardoantico e Altomedioevo. Metode di indagine e risultati. Atti del Seminario (Monte Barro 1991). Firenze, 1992: 159–178.

SIMONI, K. 1991 – Knin – Greblje, Kataloški opis grobova i nalaza. [Knin – Greblje, Catalogue description of graves and finds]. *SP*, 19/1989: 75–119.

UGLEŠIĆ, A. 2004 – *Dvojne ranokršćanske crkve u Podvršju*. Summary: *Double Early Christian Churches in Podvršje*. Šibenik, 2004.

VINSKI, Z. 1991 – Razmatranja o iskopavanjima u Kninu na nalazištu Greblje, Zusammenfassung: Betrachtungen zu den Grabungen in Knin, Fundstelle Greblje. *SP*, 19/1989: 5–73.

SUMMARY

RESEARCH OF A GRAVE MOUND AT MATAKOVA GLAVICA IN THE VILLAGE OF PODVRŠJE

During June 2008 the Archaeology Department of Zadar University carried out research in the locality of Matakova Glavica (Matak's Mound, Hummock) in the village of Podvršje near Zadar. It is a funeral hummock in which there are traces of burial from prehistory. No prehistoric grave exists, but some stone walls and embankments show that they were probably the position of graves. There are some pieces of ceramic pots, one found in an embankment, and there are other pieces spread around. Unfortunately time has taken its toll and we cannot be certain when burials began here. However it is possible on the basis of some characteristic discoveries, to suppose it to have been in the late Iron Age. Burial in Matakov Hummock began again in late Antiquity and it is from that period that grave construction and a small number of skeletons and relics have been found. Also from that period there are commemorative coins of Constantine the Great from the fourth century and pieces of ceramic pottery were found outside the graves. From the early Middle Age excavations only traces of grave construction were found. Between the graves traces of fire were found which were probably part of the burial rite. Two ceramic pots and a bronze clasp. From the same period were found. All the above can be dated to the early period of the Dalmatian-Croatian material culture if the eighth and first half of the ninth centuries. The upper part of the Matakova Glavica with continuous burial in Prehistory, Late Roman and the early Middle Ages is unique in the wider area round Zadar.

Rukopis primljen: 1.IV.2009.
Rukopis prihvaćen: 10.IV.2009.

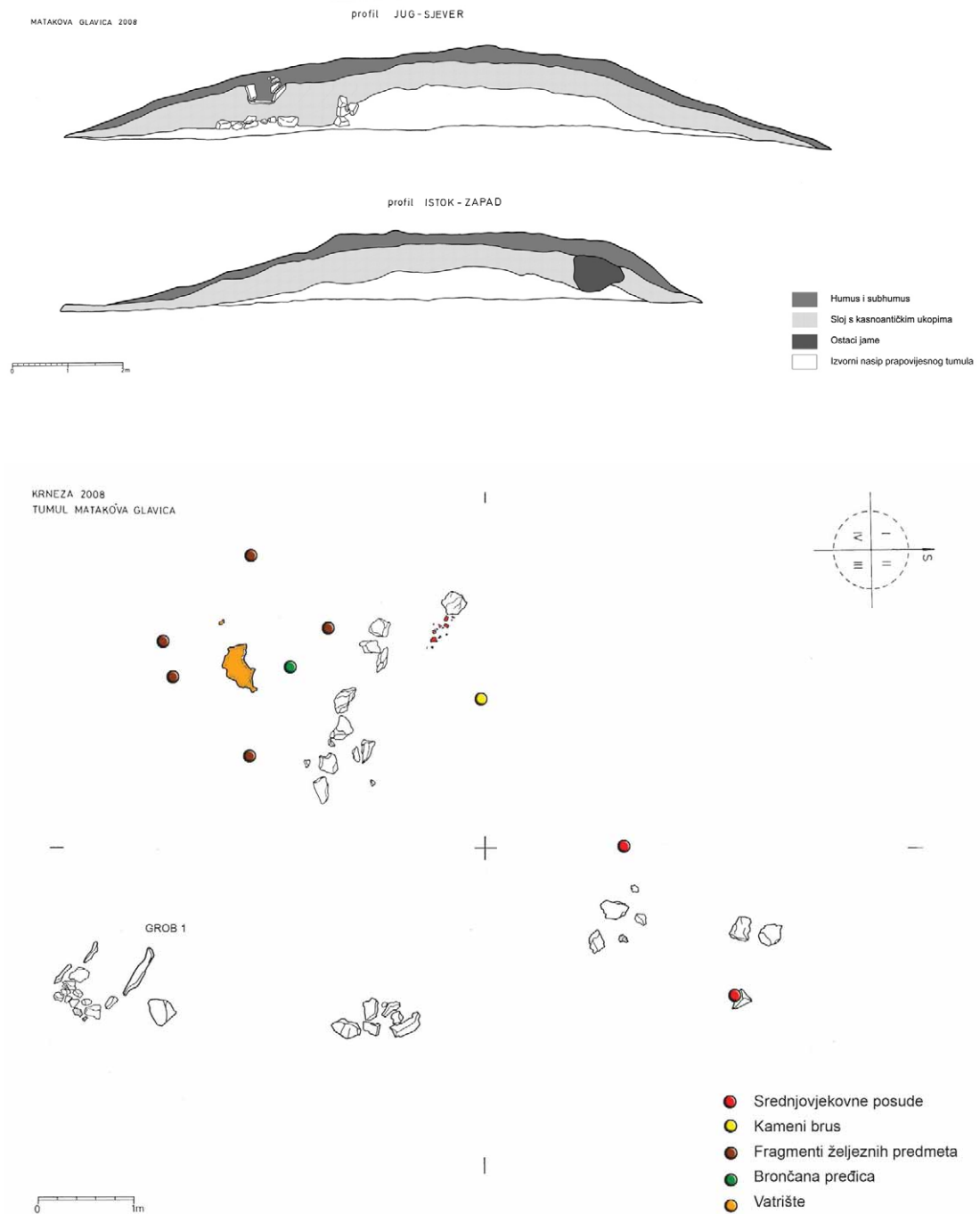

Tabla 1 – Plate 1

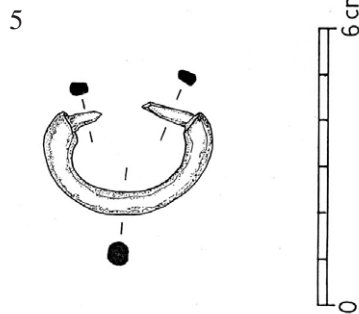
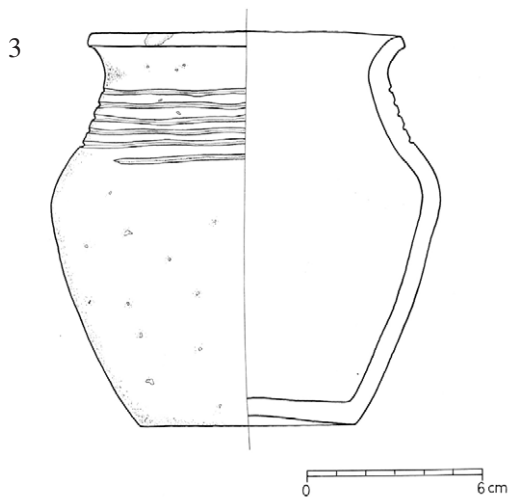
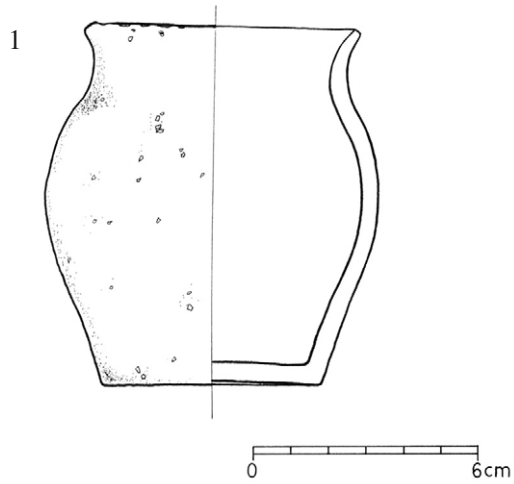

Tabla 2 – Plate 2

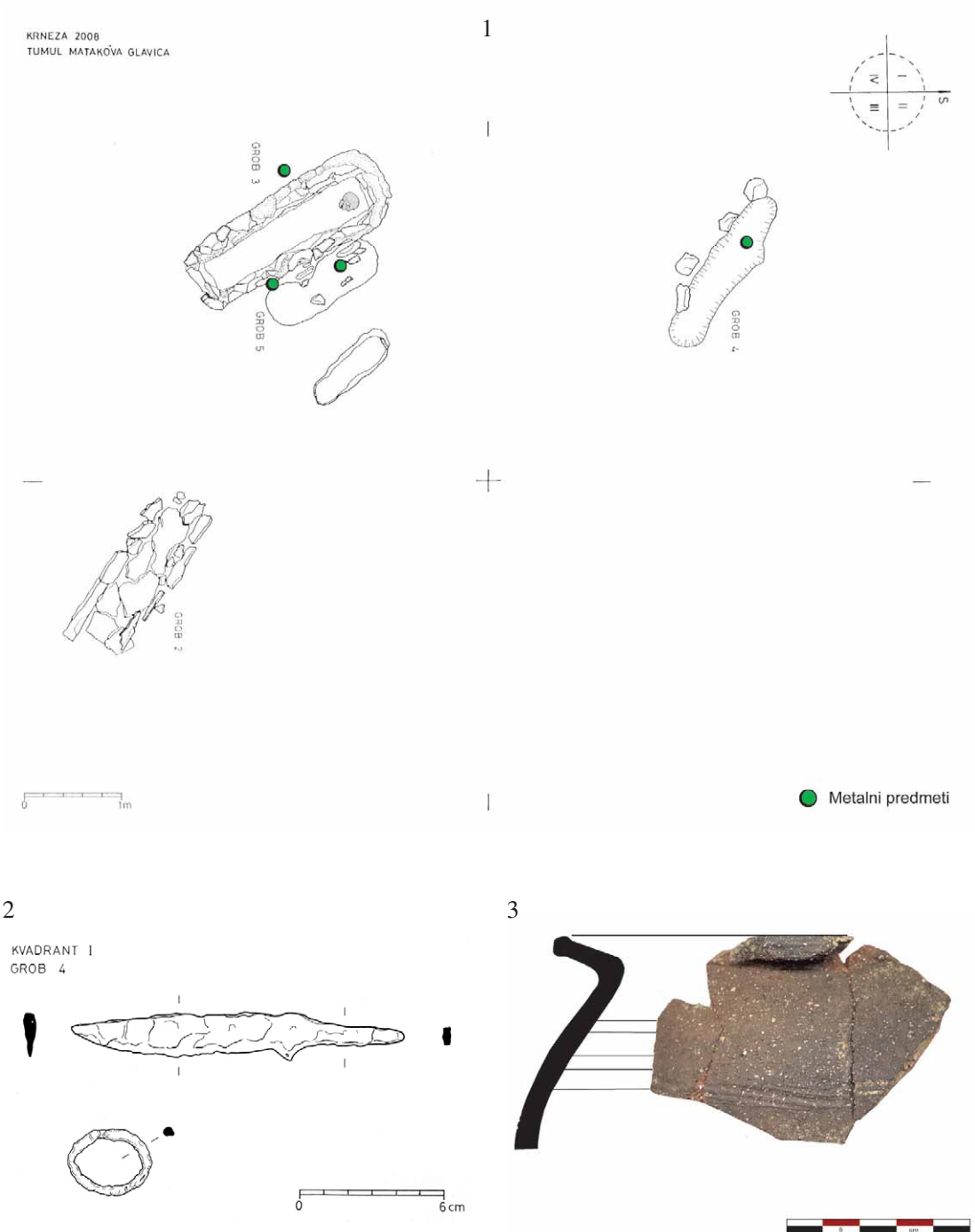

Tabla 3 – Plate 3

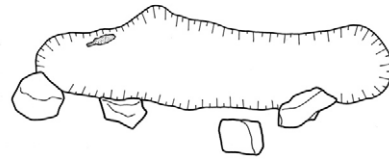
MATAKOVA GLAVICA
KVADRANT III
GROB 2

1

MATAKOVA GLAVICA
KVADRANT I
GROB 4

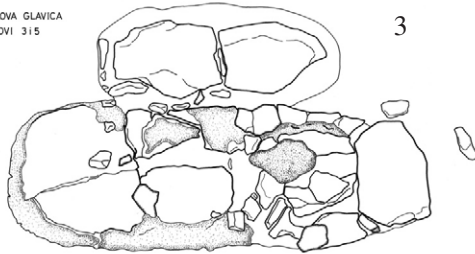
2

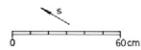
METAL (NOŽ)

MATAKOVA GLAVICA
GROBOVI 3 i 5

3

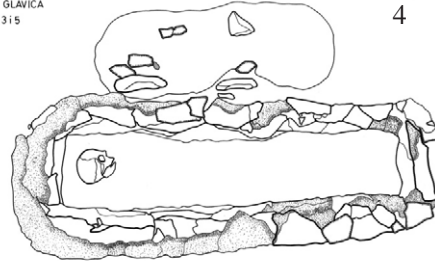

TEGULA
ŽBUKA
GAREŽ

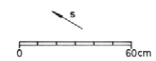

MATAKOVA GLAVICA
GROBOVI 3 i 5

4

TEGULA
ŽBUKA
METAL

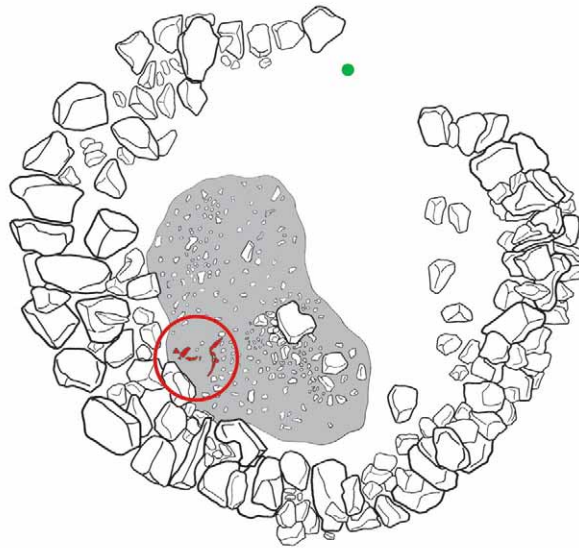

5

Tabla 4 – Plate 4

KRNEZA 2008
TUMUL MATAKOVA GLAVICA
PRSTEN TUMULA

1

■ Ostaci prapovijesne posude
● Fragment spirale
■ Sačuvani dio originalnog nasipa tumula

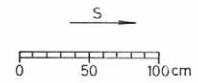

Tabla 5 – Plate 5

Tabla 6 – Plate 6

Tabla 7 – Plate 7